

Türkiye İsrail'i 1949'da Neden ve Nasıl Tanıdı?*

Çağrı Erhan **

Öz

Filistin'in geleceği tartışmaları ve İngiltere'nin Orta Doğu güvenliğine yaklaşımı gibi konular, dış politikasını özü itibarıyla güvenlik parametreleriyle şekillendiren Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki öncelikleri arasına girmişti. Savaştan sonra Türkiye'nin başlıca hedefi toprak bütünlüğünü korumak ve sınırlarını değiştirmeye yönelik teşebbüsleri bertaraf etmekte. Ankara bir yandan savaş öncesinde var olan toprak taleplerinin yeniden canlanmasını önlemek, diğer yandan da bu türden yeni iddiaları caydırmak zorundaydı. Bilhassa yirmi yıllık süresi dolmakta olan saldırmazlık anlaşmasının yenilenmeyeceğini bildiren 19 Mart 1945 tarihli SSCB notasını takiben, Türkiye'nin diplomatik alandaki neredeyse tüm girişimleri yukarıdaki ana hedefe ulaşmaya matuf olarak planlandı ve icra edildi. Türkiye'nin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına başlangıçtaki mesafeli yaklaşımının da bilahare İsrail'i resmen tanıyarak bu ülkeyle diplomatik ilişkiler kurmasının da aynı kökten beslendiği söylenebilir. Bu kök SSCB'den algılanan tehdit ve ABD ile yakınlaşma hevesidir.

Bu dönemde Türkiye'nin Filistin politikası başlıca dört unsur çerçevesinde şekillenmiştir. Ankara; (i) Boğazlar ve Doğu Anadolu üzerindeki SSCB taleplerinin eyleme dönüşmesinden duyduğu endişeyle güneyindeki Arap devletleriyle daha güçlü bir dayanışma içine girmeyi arzu etmekte, (ii) Filistin'e muhtemel komünist sızmalarının bölgeyi istikrarsızlaştıracağını değerlendirmekte, (iii) Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Suriye'de yükselen

* Bu tebliğ geniş ölçüde *Türkiye-İsrail Diplomatik İlişkilerinin Kuruluşu Anglosaksonları Kırmadan Araştırmaları Kollamak*, başlıklı kitabımın 2, 3 ve 4'üncü bölümlerine dayanılarak ve alıntılar yapılarak hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Altınbaş Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul/ TÜRKİYE, cagri.erhan@altinbas.edu.tr ORCID: 0000-0002-7446-5535
DOI: 10.37879/978-975-17-4790-7.2025.313

milliyetçiliğin Hatay konusunda maceraya girişmesini engellemek istemekte, (iv) Avrupa-Atlantik alanında inşa edilmekte olan güvenlik mimarisinin koruyucu şemsiyesi altına girmeyi hedeflemektedir.

Bununla birlikte, Ankara'nın Filistin'e ve Avrupa Yahudilerinin bu topraklara göçüne dair yaklaşımlarının oluşmasında iki savaş arası dönemde yaşananların büyük etkisinin olduğu söylenebilir. Bilhassa Batı Avrupa'da yükselen antisemitizmin etkisiyle ve Siyonistlerin çabalarıyla hız kazanan göç faaliyetleri ve bunların yansımaları Türkiye'nin konuya olan ilgisini artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Filistin, Birleşmiş Milletler, Güvenlik, Diplomasi.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nı takiben İngiltere'nin manda idaresi altına sokulan Filistin'de Yahudiler tarafından bir devlet kurulması fikrine Türkiye başlangıçta soğuk yaklaştı. Türkiye'nin bu tutumu, İngiltere'nin Filistin'den çekileceğini Birleşmiş Milletlere (BM) bildirdiği 1947'de ana hatlarıyla netleşti. 1947-1950 yılları arasında Türkiye'nin Filistin Yahudilerine ve İsrail devletine olan tutumunda tedrici bir değişiklik meydana geldi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya siyaseti yeniden şekillendirilirken Türkiye'nin özelde Filistin, geneldeyse Orta Doğu siyasetiyle ilgili benimsemiş olduğu beş temel önceliği vardı.

Bunlardan ilki, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kabul edilmesi veya Hatay'ın geri kazanılması gibi Türkiye lehine olan istisnalar haricinde statükonun korunmasıydı. Özellikle sınırların değişmemesi hususu başka gruplara emsal teşkil etmemesi açısından Ankara için hayati önem taşımaktaydı. Yahudilere kendi bağımsız devletlerini kurma izninin verilmesi Türkiye'nin yakın çevresinde başka girişimleri cesaretlendirebilirdi. Türkiye'nin bir başka önceliği ise Sovyetler Birliği'nin bölgeye askerî olarak girmesine yol açabilecek herhangi bir çatışmanın çıkmasının engellenmesiydi. Yeni bir devlet kurma teşebbüsünün burada Araplarla Yahudiler arasına geniş çaplı bir çatışmaya sebep olabileceği ihtimali, Sovyetler Birliği'nin Birleşmiş Milletler Barış Gücü adı altında bu bölgeye asker gönderebileceği endişesini doğurmaktaydı. Bir diğer husus, Arapların Türkiye'nin karşısına geçmesine ve 1947'den beri Hatay konusunda tekrar talepkâr olan Suriye'yi desteklemesine yol açabilecek bir durumun ortaya çıkmasına mâni olmaktı. Türkiye, bir yandan da Sovyetler Birliği'nin talepleri karşısında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakın ilişkiler kurmayı arzu ettiği için bu dönemde onların politikalarına ters

düşecek bir tutum içerisinde girmek istememekteydi. Son olarak, Filistinli Yahudiler arasında sosyalizm ve komünizm düşüncelerinin yaygın olması yeni kurulabilecek devletin bir komünist uydusu olacağı endişelerine sebep olmaktaydı. Ankara, Sovyetler Birliği'yle organik bir ilişki içerisinde olacak böyle bir devletin, yakın çevresinde kurulmasını istemiyordu.

Bu bağlamda Filistin meselesi BM'de ele alınırken Dışişleri Bakanlığının 1947 yılının Nisan ayında Türkiye'yi temsil edecek olan Vaşington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'a yolladığı telgraf Türkiye'nin tavrının ne olacağını özetler nitelikteydi: "Gayemiz, İngiliz ve Amerikan nokta-i nazarlarına karşı muhalif bir vaziyet almamakla beraber Arap memleketlerini gücendirecek durumlardan da sakınabilmektir."¹

Son zamanlarda komşumuz olan Arap Âlemiyle münasebatımız çok iyileşmiş ve günden güne de iyileşmektedir. Bu yakınlaşmaya zarar verebilecek bir hareket tarzını mahzurlu buluyoruz. Esasen Arap âlemi ile yakınlaşmamız müttefikimiz İngiltere'yi de memnun etmiştir. Hatta İngiltere bu yolda bize telkinler yapmaktan dahi kaçınmamıştır. Diğer taraftan beynelmilel sahada Anglosakson devletleriyle muvazi ve ahenkli çalışmayı şiar edinmiş bulunuyoruz. Binaenaleyh Filistin işinde hedefimiz Anglosaksonları kırmadan Arap âlemini kollamaktır.²

Dışişleri Bakanlığı, bu değerlendirmenin ardından, şifreli telgrafta Vaşington Büyükelçisi Baydur'a BM Genel Kurulu'nda yapılacak Filistin özel oturumunda nasıl hareket edileceğiyle ilgili nihai kararını aktardı:

Hükümetimizin kararı şudur: İngiltere veya Amerika bizden sarahaten aksini istemedikçe Arap teklifleri lehinde rey vermek. İngiltere veya Amerika Arap teklifleri aleyhinde rey vermemizi talep ettikleri takdirde müstenkif kalmak. Şu kadar ki, beşinci maddenin derpiş ettiği vaziyet muvacehesinde kalındığı takdirde Arap hükümetlerinden hiç olmazsa bir ikisinin komisyonunda temsili lehine mutlak surette rey verilecektir. Davanın mahallinde göstereceği inkişafın hattı hareketimiz üzerinde müessir olabileceği tabiidir.³

1 Dışişleri Bakanlığından Vaşington Büyükelçiliğine gönderilen telgraf için bk. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi (DDA), 525/82, 21 Nisan 1947.

2 Dışişleri Bakanlığından Vaşington Büyükelçiliğine gönderilen telgraf için bk., DDA, 715/80, 22 Nisan 1947.

3 Dışişleri Bakanlığından Vaşington Büyükelçiliğine gönderilen telgraf için bk., DDA,

Filistin Meselesi'nin ele alındığı Mayıs 1947'deki ilk olağanüstü BM Genel Kurulu'na katılan Türk diplomatları, Ankara'nın kendilerine verdiği görevi başarıyla yerine getirmişti. Türkiye, bir yandan İngiltere ve ABD ile yakın temas hâlinde ve onların politikalarına açıkça karşı çıkmayarak "Anglosaksonları kırmamış," diğer yandan da tüm oylamalarda birlikte hareket ettiği "Arap âlemini kollamış bulunuyordu."

Öte yandan Haziran 1947'de çalışmalarına başlayan, BM Filistin Özel Tahkikat Komisyonu (UN Special Committee on Palestine – UNSCOP), 16'sı kamuya açık, 36 özel toplantı yaptıktan sonra hazırladığı raporu 31 Ağustos 1947'de açıkladı.⁴ UNSCOP çalışmaları esnasında Filistin'in mukadderatına dair iki ayrı plan öne çıktı. Önemli sayıda Müslüman nüfusa sahip olan üyeler Hindistan, İran ve Yugoslavya, Arapların ve Yahudilerin ayrı bölgesel yönetimlere sahip olduğu federal bir devlet modeli önerdiler. Azınlık Planı olarak nitelenen bu plana göre, BM Filistin'i üç yıllık geçiş dönemi boyunca yönetecek ve bu süre içinde nispi temsil yoluyla seçilecek Arapların ve Yahudilerin temsil edildiği iki kamaralı yasama organı içeren bir anayasayı oluşturacaktı. Yahudilerin Filistin'e göçü bağımsızlık ilan edilene kadar BM tarafından kontrol edilecek, bağımsızlıktan sonra ise göçün düzenlenmesi federal hükümetin yetkisinde olacaktı. Azınlık Planı ne kendi bağımsız devletlerini isteyen Yahudiler ne de Filistin'in üniter bir Arap devleti olarak şekillendirilmesini isteyen Araplar tarafından desteklenmekteydi.

Çekoslovakya, Guatemala, Hollanda, İsveç, Kanada, Peru ve Uruguay tarafından geliştirilen Çoğunluk Planı'na göre ise Filistin topraklarında ayrı ayrı Arap ve Yahudi devletleri kurulacak, Kudüs ise BM'nin uluslararası vesayet yönetimi altına sokulacaktı. Filistin topraklarının yaklaşık %57'si Yahudilere bırakılmaktaydı. Plan karmaşık bir toprak ve nüfus yönetimi öngörmekteydi. Filistin arazisi sekiz parçaya bölünmekteydi. Üç bölge ve Yahudi topraklarıyla çevrili Yafa kasabası Araplara, diğer üç bölge ise Yahudilere bırakılmaktaydı. Kudüs, Azınlık Planı'nda olduğu gibi, BM vesayet yönetimi altına sokulacaktı.⁵

Bu noktada Büyükelçi Selim Sarper'in 1947 yazında Türkiye'nin daimî temsilcisi olarak resmen görevlendirilmesiyle birlikte BM Daimî Temsilciliği

739/83 28 Nisan 1947.

4 Çiğdem Ör, *Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, s.11.

5 Ör, *agt.* s. 11-12.

(Turkuno) Filistin Meselesi'nin takibi ve bir ölçüde Yahudilerin temsilcileriyle yürütülecek temaslar bakımlarından Türk Dışişlerinin ana üssü hâline geldi. Sarper'in New York'ta bulunduğu fakat resmen BM'de göreve başlamadığı sırada görüştüğü ilk isimlerden biri ABD'deki Yahudi Ajansı temsilcisi Eliahu Epstein oldu.⁶ Epstein, Filistin Meselesi'nde Türkiye'nin hasmane tutumu devam ettiği müddetçe, ABD'deki Yahudileri ya da Siyonist davaya sempati duyan genel kamuoyunu Türkiye'ye ekonomik yardım konusunda ikna etmenin zor olacağını ifade etti.⁷ Bu söylem, takip eden yıllar içinde Ankara'da taraftar bulacak olan, "ABD'den destek almak için evvela bu ülkedeki Musevi lobisini ikna etmenin gerekli olduğu" şeklindeki yaygın kanaatin başlangıç noktasını teşkil etmesi bakımından dikkat çekicidir.

Yahudilerin ABD kamuoyu ve siyaset yapıcılarını üzerindeki etkisini göz önünde bulunduran Büyükelçi Sarper, 4 Ağustos 1947'de Ankara'ya bir şifre telgraf yollayarak, Mayıs ayındaki BM Genel Kurulu sırasında Türkiye tarafından takınılan net Arap yanlısı tutumun ne ölçüde esnetilebileceğini sordu. Dışişleri Bakanlığı 12 Ağustos'ta Sarper'e gönderdiği talimatta durumun hassasiyetini, "gayemiz İngiltere'ye ve Amerika'ya karşı muhalif bir vaziyet almamakla beraber Arap memleketlerini gücendirecek durumlardan da sakınabilmektir" cümlesiyle açıkladıktan sonra, "kararımız: İngiltere ve Amerika bizden sarahaten aksini istemedikçe Araplar lehine rey vermek, İngiltere veya Amerika Arap teklifleri aleyhine rey vermemizi talep ettikleri takdirde müstenkif kalmak şeklindedir" diyerek daha önceki hareket tarzında herhangi bir değişiklik olmadığını vurguladı.⁸

Öte yandan Filistin'in geleceğinde bir Yahudi yönetiminin şu veya bu şekilde var olacağı ihtimalinin kuvvetlenmeye başladığı bu dönemde, söz konusu Yahudilerin komünistlerle ilişkileri konusu da Türkiye'yi derinden meşgul etmeye başlamıştı. SSCB'nin Boğazların statüsünün değiştirilmesi ve Doğu Anadolu'daki bazı vilayetlerin kendilerine verilmesi yönündeki talepleri sürerken Türkiye, güney sınırlarının ötesinde SSCB'nin yeni bir nüfuz alanı

6 Bu görüşmeye dair Türk Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bir yazışma görülmemiştir fakat Eliahu Epstein'in görüşmeyle ilgili olarak Yahudi Ajansı'na gönderdiği 31 Temmuz 1947 tarihli mesajında yer alan görüşme tutanağı Kudüs'teki Merkezi Siyonist Arşivi'nde bulunmaktadır. George Gruen, Emanuel, *Turkey, Israel and the Palestine Question, 1948-1960: A Study in the Diplomacy of Ambivalence*, Columbia Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1970, s.29-30.

7 Gruen, *agt.*, s. 30.

8 Dışişleri Bakanlığından Birleşmiş Milletler Kurulu Nezdinde Türkiye Delegeliğine gönderdiği talimat için bk., DDA, 1266/9, 12 Ağustos 1947.

oluşturmasından endişelenmekteydi. Türkiye'nin endişesi Filistin'in bölünmesiyle ortaya çıkabilecek bir Yahudi devletinin "komünist uydusu" olacağıydı. Bu endişeler içerisinde de Sovyetlerin Yahudi devletinin kurulmasını temin ederek Akdeniz'e kalıcı şekilde yerleşmek peşinde oldukları düşüncesi hâkimdi.

29 Kasım 1947'de yapılan oylamada BM Genel Kurulu Çoğunluk Planı'nı 181 numaralı kararı olarak kabul etti. *Filistin'in Ekonomik Birlikle Taksimi* başlığını taşıyan karara göre, Filistin'de İngiliz manda yönetimi en geç 1 Ağustos 1948'e kadar sona erdirilecek ve İngiliz askerleri bölgeyi tahliye edeceklerdi. Tahliyeden iki ay sonra, en geç 1 Ekim 1948'e kadar, bağımsız Arap ve Yahudi devletleri kurulacak, Kudüs ise özel uluslararası yönetim (corpus separatum) altına sokulacaktı.⁹ Planda önerilen Yahudi devleti Filistin topraklarının %55'ini (Necef dâhil) kapsayacak, 500 bin Yahudi ve 400 bin Arap nüfusa sahip olacaktı. Arap devleti ise Filistin'in %44'üne sahip olacak ve 10 bin Yahudi azınlık barındıracaktı.¹⁰ 33 BM üyesinin olumlu oyla destek olduğu Plan'a Türkiye; Afganistan, Hindistan, Irak, İran, Küba, Lübnan, Mısır, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Yemen ve Yunanistan'la birlikte karşı çıktı.

BM Daimî Temsilcisi Büyükelçi Sarper kararın alınmasından sonra "müstakbel Yahudi Filistin Devleti Başkanı Dr. Weizmann ve Dışişleri Bakanı Dr. Shertok [Sharett] ile" temas kurdu. Bu görüşmelerde Yahudi Ajansı'nın temsilcileri Türkiye'nin oylamadaki tutumuna karşı "anlayışları olduğunu ve gelecekte Türkiye ile iyi münasebetler tesis ve idame etmek arzusunda bulduklarını ve bunun için ellerinden gelen her şeyi yapmaya amade olduklarını" söylediler. Aynı zamanda Yahudi Ajansı'ndan Eliahu Epstein'in talebi üzerine 1 Aralık 1947'de Sarper'in makamında gerçekleşen görüşmede ele alınan hususlar ve görüşmeden sonra Sarper'in Ankara'ya yolladığı şifre telgrafta dile getirdiği öneriler, taksim kararının alınmasından sadece iki gün sonra Türkiye'nin Filistin Meselesi'ne bakışında başlayan tedrici değişime işaret etmesi bakımından önemlidir.

Epstein, Yahudilerin, davalarını kazanmalarından dolayı şımarıklık göstermeyeceklerini ve Araplarla anlaşmak için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarını söylediği görüşmede, bölgeye Rusların müdahale etmesini istemedik-

9 "The UN General Assembly Resolution181", *United Nations the Question of Palestine*, 20 Şubat 2021.

10 Ian Black, *Komşular ve Düşmanlar Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler 1917- 2017*, çev. İrem Sağlam, Pegasus, İstanbul 2018, s. 97.

lerini, dolayısıyla “böyle bir müdahaleyi kolaylaştırabilecek her türlü ihtilafın önüne geçmek için çalışacaklarını” dile getirdi.¹¹ Hatta Türkiye'nin bu konuda endişelenmemesi gerektiğini söyledikten sonra bir adım daha ileri giderek, “mahrem kalması kaydı ile esasen İngilizlerle de anlaşmış olduklarını, İngilizlerin tahliye yavaştan alacaklarını, gerekirse işgali bir müddet daha devam ettireceklerini” vurguladı.¹² Epstein'e göre Yahudilere en büyük problemi Suriye çıkartmaktaydı. İç zorluklar dolayısıyla kamuoyunu Filistin konusuyla oyalamaya çalışan Suriye'yi benzeri bir durumda olan Irak'ın takip ettiğini kaydettikten sonra,

[B]una mukabil Lübnan, Mısır ve Şark-ül-Ürdün ile anlaşabileceklerini umduklarını ve bilhassa Araplar arasında yegane geniş görüşlü devlet adamı olan Abdullah'ın kendilerine zahir olacağını ümit etmeleri için sebeplerin mevcut olduğunu, Suudi Arabistan'a gelince, yine mahrem kaydıyla, onları yola getirmeyi de, o memlekette birçok iktisadi menafi ve münasebat tesis etmiş olan Amerika'nın deruhte etmiş bulunduğunu,

dile getirdi. Epstein, “Türkiye ile iyi münasebetler geliştirmek istediklerini, bu yolda ellerinden geleni yapacaklarını, mesela Amerika'nın Yahudi matbuatına başvurarak, aleyhte rey vermesi münasebetiyle Türkiye'ye karşı gayri dostane neşriyattan içtinap etmelerini tavsiye eylemiş olduklarını, neticede aleyhine bir kelime çıkmadığını” ifade ettikten sonra,

Türkiye ile müstakbel Filistin Yahudi Devleti arasında dostane münasebetler tesisinin Amerikalılarca da matlup ve mültezem olduğunu ve bu mevzuda Amerika Hariciyesiyle esaslı görüşmeler yapmış olduklarını, esasları takarrür etmiş olan Yahudi Hükûmeti içinde Başbakan ve Hariciye Nazırı başta olmak üzere İstanbul Hukuk'tan mezun Türkçe bilen üç bakan olduğunu, söyledi.¹³

Epstein'in Büyükelçi Sarper'le görüşmesinde altını çizdiği tüm konular -Yahudilerin SSCB'ye bakışı, Yahudilerle komünistler arasındaki ilişkiler, İngiltere'nin ve ABD'nin Yahudi meselesinin geleceği konusundaki tutumu, Arapların taksim kararı karşısında birlikte hareket edip edemeyecekleri-

11 Birleşmiş Milletler Nezdindeki Türkiye Daimî Delegeliği Başkanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığına, DDA, 3535/61, 4 Aralık 1947.

12 Birleşmiş Milletler Nezdindeki Türkiye Daimî Delegeliği Başkanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığına, DDA, 3535/61, 4 Aralık 1947.

13 Birleşmiş Milletler Nezdindeki Türkiye Daimî Delegeliği Başkanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığına, DDA, 3535/61, 4 Aralık 1947.

ri- Türkiye'nin endişelerini ortadan kaldırmaya ve aleyhte oy vermiş olsa da bundan sonra Filistin'in taksim kararını benimsemesini ve kurulacak Yahudi devletini kabullenmesini sağlamaya dönüktü. Bu doğrultuda Büyükelçi Sarper, bir şeylerin değişmekte olduğunu fark etmişti.

BM Genel Kurulu'nun taksim kararından sonra, Ankara, Yahudi Devleti'nin komünizmin tesiri altında olacağına olan görüşünden vazgeçmemekle ve Amerikalıları da bu konuda ikna edebilmek için çalışmaya devam etmekle birlikte, Türkiye'nin taksim kararı alındıktan sonra artık Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasına prensip olarak karşı bulunmadığını da ilk defa şu cümlelerle Sarper'e bildirdi: "Filistin'de bir Yahudi Devleti normal şekilde kurulduğu takdirde bununla, her ilgili bulunduğumuz yabancı devletle olduğu gibi, dostane münasebetler tesis edeceğimiz tabiidir."¹⁴

Nihayetinde Aralık 1947 sonu itibariyle Türk Hükûmeti'nin Filistin Meselesi'ndeki siyasetinin temeli, "Arap devletlerine itidal ve sükûnet tavsiye ve onları Amerikan siyasetinin değişmesi hâlinde ortaya çıkacak vaziyetleri beklemeye imale suretiyle meselenin inkişaflarına intizar etmektir." cümlesiyle belirlenmiş oldu.¹⁵

Nitekim 14 Mayıs'ta Yahudiler Filistin'de İsrail adıyla bir devlet kurduklarını ilan ederek İngiltere'nin manda yönetiminin bitmesini beklemeden (15 Mayıs'ta sona eriyordu fakat 15 Mayıs Cumartesi'ye, yani Yahudiler için kutsal Şabat gününe rastladığı ve Yahudi şeriatına göre Şabat günleri çalışmak haram olduğundan¹⁶) bağımsızlıklarını ilan ettiler. İsrail'in bağımsızlık bildirgesinin ilan edilmesinden sadece 11 dakika sonra ABD İsrail devletini de facto olarak tanıdı. ABD'yi¹⁷ Guatemala, İzlanda, Nikaragua, Romanya ve Uruguay takip etti. 17 Mayıs'ta SSCB, İsrail'i de jure olarak tanıyan ilk devlet oldu.¹⁸ Bunu Mayıs içinde Nikaragua, Çekoslovakya, Yugoslavya, Polonya, Uruguay, Guatemala, Macaristan'ın ve Güney Afrika'nın İsrail'i de jure tanımları izledi.¹⁹

14 Dışişleri Bakanlığında Turkuno'ya, DDA, 2001/69, 10 Aralık 1947.

15 Dışişleri Bakanlığı, Filistin Meselesi, DDA, 331. TSID: 117927, Aralık 1947; Dışişleri Bakanlığında Londra Büyükelçiliğine, DDA, 2072/156, 22 Aralık 1947.

16 Lewis, *The Middle East, A Brief History of the Last 2000 Years*, Scribner, New York 1995.s. 363.

17 ABD'nin İsrail'i de jure tanınması 31 Ocak 1949'da yapılan İsrail'deki ilk genel seçimden sonra gerçekleşecektir.

18 Moskova Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına, DDA, 18 Mayıs 1948, 1632/108.

19 *Israel International Relations: International Recognition of Israel*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/international-recognition-of-israel>, son erişim

Kamuoyundaki genel Arap yanlısı ya da Yahudi karşıtı atmosfere rağmen Türk Hükûmeti Arap-İsrail çatışmaları sırasında tarafsızlığını sürdürdü. İki tarafın silahlı birliklerine Türkiye'den gönüllülerin katılmasını ve bölgeye silah ve mühimmat gönderilmesini engellemek için önlemlerini sıkılaştırdı. Yahudi devletinin tanınması konusunda ise acele edilmemesi, gelişmelerin beklenmesi şeklinde bir diplomatik pozisyon alındı. Bu arada, dış temsilciliklerden yabancı hükûmetlerin İsrail'e yaklaşımları konusunda değerlendirmeler toplandı.²⁰

İsrail'in Türkiye'nin kendisini tanıması için ilk talebi Vaşington'daki Türkiye Büyükelçiliği üzerinden ulaştı. 17 Mayıs'ta Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur'a "İsrail Devleti Geçici Hükûmeti" antetli bir mektup gönderen İsrail Geçici Hükûmeti'nin Temsilci Vekili Eliahu Epstein, Türkiye'nin "İsrail'i tanıyarak milletler topluluğu içine kabul edeceğini ümit ettiğini" bildirdi. Epstein mektubunda, İsrail Geçici Hükûmeti'nin Türk Hükûmeti'ne bağımsızlık ilanını bildiren ve tanınma talebini içeren resmî bir mektup yolladığını fakat "İsrail'in, ABD dışında hiçbir ülke ile doğrudan kablolu iletişimi bulunmadığından, Türk Hükûmeti'nin bu bildirim alıp almadığının bilinmediğini", o sebeple Hükûmet'inin bu mesajı Vaşington'daki Türkiye Büyükelçisine de göndermesini kendisinden istediğini yazmaktaydı.²¹ Bu sebeple 20 Mayıs'ta İsrail Geçici Hükûmeti'nin Dışişleri Bakanı sıfatıyla Moshe Shertok tarafından Ankara'ya Fransızca bir telgraf daha yollandı.²² Dışişleri Bakanlığında Türkiye'nin yurtdışındaki tüm büyükelçilik ve elçilikleriyle BM nezdindeki daimî temsilciliğine yollanan 25 Mayıs 1948 tarihli tamimde, "muvakkat İsrail Hükûmeti namına Hariciye Nazırı imzasıyla alınan 20 Mayıs tarihli bir telgrafta İsrail Devleti'nin ve onun muvakkat Hükûmetinin resmen tanınması" istenilmekte olduğu bildirilmekteydi. Aynı tamimde, Türkiye'nin İsrail'i tanımayla ilgili politikası da netleştirilmekte ve tüm diplomatik temsilciliklerden uygun hareket etmeleri istenilmekteydi. Buna göre Türk Hükûmeti, "vaktinden önce yapılacak bir tanımanın Birleşmiş Milletlerin bu husustaki muhtemel kararlarına takaddüm eden manasını tazammun edeceği kanaatini" taşımakta ve "Filistin davasının malum ehemmiyeti dolayısıyla meseleyi sıkı bir etüde tabi tutmak ve vaziyetin inkişafına

tarihi: 2021, 28 Şubat

20 Buenos Aires Elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına, DDA, 10008/198, 19 Mayıs 1948; Sofya Elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına, DDA, 1643/142, 20 Mayıs 1948.

21 Vaşington Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına, DDA, 585/204, 24 Mayıs 1948.

22 Au Nom du Gouvernement Provisoire d'Israel a la Ministre des Affaires Etrangères Turquie, DDA, 21749/105533, 20 Mai 1948.

intizaren vaki tanıma teklifine şimdilik herhangi bir surette mukabele etmemek” kararını vermişti.²³

Ankara, Filistin’deki gelişmeleri yakından takip etmekle birlikte, Orta Doğu’da ne olup ne bittiğinden ziyade, bunların Türkiye’nin Batı İttifakı’nın bir parçası olmasını kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağıyla ilgileniyordu. Araplar arasında iyice belirginleşen anlaşmazlıklar da Türkiye’yi Filistin Meselesi’nde 1948 yazından beri geliştirmeye başladığı tarafsızlık statüsünü sağlamlaştırmaya sevk etti. Dahası BM Genel Kurulu’nun 11 Aralık 1948’de Paris’te yaptığı toplantıda aldığı 194/3 numaralı kararıyla Filistin Uzlaştırma Komisyonu adıyla bir komisyon kurulması ve Türkiye’nin bu komisyona üye seçilmesi, Türkiye’nin tarafsız statüsünü neredeyse zorunlu hâle getirmekteydi. Ankara, Filistin Meselesi’nde, taraflara eşit mesafede kalırken kendi politikasını Batılı ülkelerle koordine etme konusundaki hassasiyetini de sürdürmekteydi. Elbette ki Türkiye’nin, kurulmakta olan Atlantik İttifakı’na katılmak için ABD nezdinde girişimlerini yoğunlaştırdığı bir dönemde, özellikle ABD ve İngiltere’nin Filistin Meselesi’ne bakışındaki örtüşen ve ayrışan yönleri Ankara tarafından çok yakından takip ediliyordu.

Tarihler 3 Ocak 1949’u gösterdiğinde, Bakanlar Kurulu tarafından alınan bir kararla Ankara Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın Üçlü Uzlaştırma Komisyonu’na Türkiye Hükûmeti adına delege olarak atandı.²⁴ 75 yaşındayken bu göreve atanan Yalçın; Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dillerine hâkimdi, ayrıca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye yakın bir siyasetçi olarak komünizm karşıtlığıyla tanınmaktaydı.²⁵

Türkiye’nin SSCB’den gelen tehditler karşısında Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Batı ile ilişkilerini güçlendirmesine önem veren Cumhurbaşkanı İnönü, komünizm karşıtlığından en ufak şüphe duymadığı Yalçın’ın, İsrail’in devlet yapılanmasında komünistlerin etkisini, yöneticilerinin siyasi eğilimlerini ve SSCB ile bağlarını incelemesini istemiş olması mümkündür. Gerçekten de komisyon üyeliği sırasında İsrail’e giderek Başbakan Ben Gurion ile görüşen ve hükûmetin SSCB sempatisini olmadığını

23 Dışişleri Bakanlığından Bütün Büyükelçilik ve Elçiliklere Tamim, DDA, 1022/67, 25 Mayıs 1948;

24 Arda Baş, “Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye,” *Tarih Dergisi*, S. 69 2019, s.142; BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü (BMGM), Karar, 8520, 030-18-01-02, 3 Ocak 1949.

25 Baş, agm. s. 142-143; Yalçın bu görevini Haziran 1950’ye kadar sürdürecekti, yerine eski dışişleri bakanlarından Tefvik Rüştü Aras atanacaktır. Baş, agm., s. 150.

anlayan Yalçın,²⁶ Mart 1949 başlarında değerlendirmelerini İnönü'ye sunacak ve Türkiye'nin İsrail'i tanımmasını önerecekti.²⁷

Komisyon Arap devletlerinin temsilcileriyle görüşmeler yaptığı sırada, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Şubat ayında önce Londra'ya sonra da OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) toplantısı için Paris'e gitmişti. Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi David Kelly, Sadak'ın Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'le Filistin Meselesi hakkında görüş alışverişinde bulunmak istediğini, kendisinin İngiltere'nin Filistin konularındaki tüm tavsiyelerine iş birliği içinde yaklaştığını İngiltere Dışişleri Bakanlığına önceden bildirmişti.²⁸ Ancak 14 Şubat'ta gerçekleşen Bevin-Sadak görüşmesinde Filistin Meselesi hiç açılmadı. İki mevkidaş Türkiye'nin Atlantik Paktı'na (NATO) alınması konusunu görüştüler. Sadak, İtalya'nın üyeliğe davet edilmesiyle artık sadece bir Atlantik örgütü olmaktan çıkan İttifak'a Türkiye'nin de alınması gerektiği yönünde ısrarcı olurken Bevin Türkiye'nin Batı ile Orta Doğu arasında bir bağlantı sağlayabileceğini, bunun da Doğu Akdeniz'den Hindistan'a kadar yeni ve büyük bir refah alanının yaratılmasına yol açabileceğini söyledi. Görüşmede Sadak Bevin'e, "Türkiye'nin siyasetinin şimdi ve bundan sonra İngiltere'nin politikasıyla yan yana olmaya devam edeceğini" ifade etti.²⁹

Sadak'ın Bevin'e söylediği gibi Türkiye'nin politikası İngiltere'ninkiyse yan yana ise o hâlde İngiltere İsrail'i tanımamışken Türkiye'nin de bu adımı atmaması gerekiyordu. Gerçekten de 17 Şubat'ta Fransız Basın Ajansı'na (AFP) konuşan Dışişleri Bakanı Sadak, Türkiye'nin diğer iki komisyon üyesi

26 Çağrı Erhan- Ömer Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu," *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C 1, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001 s. 640.

27 Gencer Özcan, *Türkiye İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, İstanbul, TESEV, 2005, s.15; George Emanuel Gruen, "Turkey's Relations with Israel and its Arab Neighbours: The Impact of Basic Interests and Changing Circumstances," *The Middle East Review*, C 17/S. 3, Bahar 1985, s. 36.; Yalçın BM Uzlaştırma Komisyonu üyesiyken ve Türkiye henüz İsrail'i de facto tanımamışken 5 Mart 1949'da *Cumhuriyet* gazetesine şöyle konuşmuştu: "Türkiye'nin İsrail'i tanınması hususu Hükümetimizin bileceği iştir. Fakat bu, ileride mutlaka tahakkuk edecektir. Zira bütün dünya devletleri İsrail'i tanımaya başlamışlardır." Bk. Burak Şenel, *İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanınma Süreci*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, s.66.

28 Public Record Office, Foreign Office (PRO), FO 800-507, From Istanbul (Constantinople) to Foreign Office, 31 Ocak 1949.

29 PRO, FO 800-507, Conversation Between the Secretary of State and the Turkish Foreign Minister, 14 Şubat 1949.

ABD ve Fransa ile birlikte Filistin Meselesi'nin çözümünde özel ve ortak sorumluluk taşıdığını vurgulayarak Komisyon üyeliği sürerken Türkiye'nin İsrail'i tanımak için adım atmayacağını ifade etti.³⁰

28 Şubat 1949'da bu kez Anadolu Ajansı'na bir demeç veren Sadak, "İsrail Devleti bir vakıadır. 30'dan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri de İsrail ile konuşmaktadır. Türkiye'ye gelince, Uzlaştırma Komisyonundaki vazifemizi daha iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmemeyi daha faydalı buluyoruz" diyerek Komisyon çalışmaları sürerken Türkiye'nin İsrail'i tanımayı düşünmediğini bir kez daha tekrar etti.³¹ Fakat, esasen Sadak'ın ileri sürdüğü gerekçe diğer bir komisyon üyesi olan ABD'nin 14 Mayıs 1948'de de facto, 31 Ocak 1949'da da de jure İsrail'i ve Ürdün'ü, Fransa'nın ise 24 Ocak'ta İsrail'i de facto tanıdığı göz önüne alındığında zayıftı çünkü Komisyon üyeliği ile İsrail'i tanıma arasında herhangi bir bağ yoktu.

Uzlaştırma Komisyonu'nun ilk tur ziyaretlerini tamamladığı bir sırada, 3 Mart 1949'da BM Güvenlik Konseyi Mısır'ın ret, İngiltere'nin çekimser oyuna karşılık 9 oyla İsrail'in BM'ye üye olmasını Genel Kurul'a tavsiye eden bir karar aldı. BM Daimî Temsilcisi Büyükelçi Sarper, konunun Genel Kurul gündemine getirebileceğini belirterek Türkiye'nin yapılacak oylamada hareket tarzı için Ankara'nın talimatlarını sordu.³²

Aynı gün Uzlaştırma Komisyonu üyesi Hüseyin Cahit Yalçın da Ankara'da Cumhurbaşkanı İnönü ile bir görüşme yaptı. Görüşme sonrasında basına yaptığı açıklamada, İsrail'deki temasları sırasında safiyane milliyetçi hissiyatın dışında, İsrail Devleti'nde herhangi bir yabancı tesirin rol oynadığına şahit olmadığını söyledi.³³ Yalçın'ın sözleri, İsrail Devleti'nin bir Sovyet uydusu olacağı tezinin artık anlamını yitirdiğini gösteriyordu.

Nihayetinde Ankara, İsrail'i de facto tanımanın vaktinin geldiği kanaatindeydi. İngiltere'nin bu ülkeyi tanımasının beklenmesinden vazgeçildi. Yine de tanımanın hemen mi, yoksa İsrail'in BM'ye üyelik oylamasının sonucuna göre mi yapılması konusunda farklı görüşler mevcuttu. Tanıma konusunda, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak tarafından Başbakanlığa gönderilen 24 Mart 1949 tarihli yazıda Türkiye'nin, o gün itibarıyla 40'tan fazla devlet ta-

30 Baş, agm. s. 148-149.

31 Baş, agm. s. 149.

32 Birleşmiş Milletler Daimî Delegeği'nden Dışişleri Bakanlığına, DDA, 721/38, 7 Mart 1949.

33 Gruen, *agt.* s. 87.

rafından tanınmış bulunan, Uzlaştırma Komisyonu'nun diğer iki üyesi olan ABD ve Fransa'nın tanıdığı, Arap devletlerinin de ateşkes müzakerelerine başlamak suretiyle üstü kapalı şekilde tanıdığı İsrail'i neden ve ne şekilde tanınması gerektiği izah edilmekteydi. Sadak'ın yazısında, Yunanistan'ın da İsrail'i tanıyan devletler arasına katıldığına da yer verilmekte, Türkiye ile İsrail arasındaki ticaret hacminin önemine vurgu yapılmakta ve İsrail ile ilişkilerin bir an önce düzenlenmesinin Türkiye'nin yararına olduğunun altı çizilmekteydi. Bununla birlikte Sadak, yazısında, o güne kadar Türkiye'nin Filistin politikasında hassasiyetle üzerinde durduğu Arap devletleriyle olan ilişkilerin zedelenmemesi yaklaşımına uygun şekilde, Türkiye'nin İsrail'i tanımmasının BM Genel Kurulu'ndaki üyelik oylaması sırasında yapılmasını önermekteydi.

Dışişleri Bakanı Sadak tanınmanın BM Genel Kurulu'ndaki görüşmeler esnasında yapılmasını önermiş olsa da yazının kaleme alındığı 24 Mart'ta Bakanlar Kurulu "İsrail Devleti'nin derhâl tanınmasını" kararlaştırdı.³⁴ Bu noktada bu kadar acele edilmesinin iki sebebi olabilirdi. Birincisi, Sadak'ın yazısında da ifade edildiği üzere, İngiltere hariç Batılı ülkelerin hemen hemen tamamının İsrail'i tanıdığı, Yunanistan'ın da son olarak bu ülkeler arasına katıldığı bir dönemde, Türk dış politikasının Batı ile uyum içinde olduğunu gösterme çabasıdır. Bununla bağlantılı ve daha muhtemel ikinci sebep ise, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın Nisan ayında gerçekleştireceği ABD seyahati öncesinde Vaşington'a "Orta Doğu politikasında seninle aynı çizgideyiz" mesajını vermek ve yeni kurulacak Atlantik Paketi'ne girebilmek için son kez talepte bulunabilmektir. Zira Dışişleri Bakanı Sadak'ın şubat ayı içinde basına yapmış olduğu iki açıklamada, Uzlaştırma Komisyonu üyeliği devam ederken Türkiye'nin İsrail'i tanımayacağını belirtmiş olmasına, dahası, İngiltere Dışişleri Bakanı'na İngiltere ile aynı çizgide bir siyaset takip edileceğini söylemiş olmasına rağmen Ankara'nın ani bir karar değişikliğiyle 24 Mart'ta İsrail'i derhâl tanımmasının en mantıklı açıklaması bu olabilir. Bu varsayımı doğrular mahiyetteki en önemli gelişme, oluşturulmakta olan Kuzey Atlantik Paketi'ne davet edilmemesi karşısında hayal kırıklığına uğrayan Türkiye'nin, Pakt'a girebilmek için 1949 baharında bir kez daha şansını deneme yönündeki çabalarıdır.³⁵

Nitekim Türkiye'nin bu yöndeki talebini muhataplarına en üst seviyede dile getirmek için Necmettin Sadak görevlendirilecek ve ABD'ye resmî ziyaret-

³⁴ BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), Karar, 030-18-01-02, 118-108-3, 24 Mart 1949.

³⁵ Şenel, *agt.*, s.70.

te bulunan ilk Türk Dışişleri Bakanı olacaktır. Nisan 1949'daki bu ziyaret öncesinde Amerikalılarla yapılan temaslarda mütemadiyen Türkiye'nin Atlantik İttifakına alınması ve genel bütçesinin %48'ini savunmaya harcayan Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımın artırılması vurgulanmıştır.³⁶ Sadak'ın ABD seyahatinin başlamasından çok kısa bir süre önce İsrail'i tanıyarak dış politikasında ABD ile olan yegâne uyumsuzluğu da ortadan kaldıran Türkiye, Türk-Amerikan ilişkilerine verdiği önemi göstererek Atlantik İttifakı'na dâhil olabilmek ve bunun ötesinde New York'taki finans çevrelerinden sıkışan ekonomiyi rahatlatacak bir kredi alabilmek arzusunu da taşımaktaydı.³⁷ Sadak Vaşington'daki temaslarda ağırlıklı olarak Türkiye'nin Atlantik İttifakı'na alınması ve ABD'den gelen yardımın artırılması üzerinde durdu. Hem 12 Nisan'da ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson hem de 13 Nisan'da Dışişleri Bakan Yardımcısı Willard Long Thorp ile yaptığı görüşmelerde SSCB baskısının devam ettiğini ifade ederek Türkiye'nin İttifak'a katılmak istediğini ısrarla dile getiren Sadak, ABD'den bir kez daha ret cevabı aldı.³⁸

Sadak'ın ziyaretinden iki hafta sonra Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir mektup yollayan Başkan Truman, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanmasının ABD'nin Türkiye'nin güvenliğine verdiği önemi azaltmadığını, bilakis İttifak'ın kurulmasının Türkiye'nin güvenliğinin artmasında da hizmet edeceğini söyleyerek, Ankara'nın NATO'ya katılma talebini üstü kapalı şekilde reddetti.³⁹

Şayet yukarıda varsayıldığı gibi Türkiye'nin İsrail'i tanıma konusundaki tereddüdünden vazgeçerek Sadak'ın ABD ziyaretinden önce aceleyle bu devleti tanımasından muradı, ABD'den talep ettiklerini almayı kolaylaştırmak idiyse, bu hedefine ulaşmamış olduğu aşikârdır. Bununla birlikte, İsrail'i tanımasının ABD'deki Türkiye algısını ve Türk-Amerikan ilişkilerini olumlu yönde etkilediği inkâr edilemezdi.

36 Foreign Relations of the United States (FRUS), The United States Special Representative in Europe for the ECA (Harriman) to the Administrator of the ECA (Hoffmann), The Near East, South Asia and Africa, C 6, 6 Ocak 1949; FRUS, The Ambassador of Turkey (Wadsworth) to Secretary of State, 3 Şubat 1949.

37 Özcan, *age.*, s. 16-17.

38 FRUS, Memorandum of Conversation by the Secretary of State, 12 Nisan 1949; The Near East, South Asia and Africa, C 6.

39 FRUS, President Truman to President of Turkey (İnönü), The Near East, South Asia and Africa, C 6. 26 Nisan 1949,

Öte yandan İsrail'e bir cümlelik bir tanıma bildiriminde bulunulması, Tel Aviv'in, BM'nin 1947'deki Taksim Kararı'nın ötesine geçmiş bulunan fiili sınırlarının da Türkiye tarafından tanındığı yanlış algısına yol açabilir, Arap devletlerinde de Türkiye'ye karşı -tanıma kararından dolayı oluşması zaten muhtemel olumsuz havanın- daha da kötü bir mahiyet almasına zemin hazırlayabilirdi. Bu düşüncelerle hareket eden Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin "İsrail'in sınırlarını tanımadığını ama İsrail'i de facto olarak tanıdığını" belirten ama bunu da mümkün olan en nazik ifade ile yapan Fransızca bir metin hazırladı. Dışişleri Bakanlığı söz konusu metni İsrail'deki muhatabına iletmeden bir gün önce 28 Mart'ta, Türkiye'nin BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu'ndaki üyesi olan ve o sırada Beyrut'ta bulunan Hüseyin Cahit Yalçın'a Türkiye'nin İsrail'i tanıyacağını aşağıdaki mahrem yazıyla bildirdi:⁴⁰

1. İsrail kırkı müteceviz devlet tarafından tanınmış bulunmaktadır.
2. Güvenlik Konseyi yeni devletin UNO'ya kabulünü 1 muhalife karşı 9 oyla tavsiye etmiştir.
3. İsrail'in kendilerince tanındığını tazammun etmeyeceğini ilan etmekle beraber, Arap devletleri Yahudilerle müzakerelere girişmiş ve birer birer mütarekenameler imzalamaya başlamışlardır. Bu hareket hakikatte İsrail'i fiilen tanımak demektir.
4. Uzlaştırma Komisyonu faaliyetinin müspet netice vermesi uzun zamana mütevakıf görünmektedir. Yukarıda maruz mülahazalar muvacehesinde, Bakanlar Kurulu İsrail'i fiilen tanımak kararı vermiştir. Tanıma muamelesinin tekamülüne intizaren, keyfiyeti sırf şahsi bilgileri için arz ederim.

Bir gün sonra, 29 Mart'ta Dışişleri Bakanlığı Yalçın'a bir yazı daha yollayarak önceki telgrafına çok önemli bir ekleme yaptı. Bu yeni telgrafta, Türkiye'nin İsrail'i, "hiçbir veçhile hudut tasdikini tazammun etmemek şartıyla" tanıdığının İsraililere bildirildiği yazmaktaydı. Tırnak içindeki kısmın metnin ilk taslağında yer almaması, telgraf çekilmeden önce el yazısıyla eklenmiş olması ise dikkat çekicidir.⁴¹ Böylece Türkiye'nin günümüzde de hâlen devam eden, "İsrail devletini tanıyorum ama uluslararası hukuk bakımından tartışmalı sınırlarını tanımiyorum" şeklinde özetlenebilecek tutumunun ilk uygulaması ortaya çıkmıştır.

40 Dışişleri Bakanlığından Berut Elçiliğine (Sayın Yalçın'a aittir), DDA, 21744/156053, 607/10, 28 Mart 1949.

41 Dışişleri Bakanlığından Berut Elçiliğine, (Sayın Yalçın'a aittir), DDA, 21744/156035, 616/11, 29 Mart 1949.

Tanımayla ilgili kararın önce Hüseyin Cahit Yalçın'a bildirilmesini müteakip sıra asıl muhatap İsrail'e ve Türkiye'nin bütün dış temsilciliklerine gelmişti. Tanıma bildirimini 29 Mart'ta Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak tarafından İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Sharett'e aşağıda Türkçesi sunulan açık telgrafla iletildi:

“Ekselanslarına, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'nin İsrail Devleti'ni de facto olarak tanımaya karar verdiğini bildirmekten onur duymaktayım. Yeni devletin hudutlarının sınırlandırılması hususuna hael getirmeyen bu tanıma, İsrail Hükûmeti bu bildirim alındığını Türkiye Dışişleri Bakanlığına bildirdiği anda yürürlüğe girecektir. Lütfen Sayın Bakanım, en yüksek saygımın teminatını kabul edin.⁴²”

Metne bakıldığında görüleceği gibi, tanımanın Yalçın'a 29 Mart'ta iletilen mesajda yer alan “hiçbir vechile hudut tasdiki” anlamına gelmeyeceği ifadesi İsrail'e gönderilen telgrafta yer almamakta, onun yerine “yeni devletin hudutlarının sınırlandırılması hususuna hael getirmeyen bu tanıma” şeklinde tercüme edilebilecek, Fransızcasında da tam olarak ne kastedildiği anlaşılmayan bir cümleye⁴³ yer verilmektedir. Söz konusu telgraf içeriği aynı zamanda Dışişleri Bakanlığının İkinci ve Üçüncü daireleriyle, Koordinasyon, Protokol, İktisat ve Ticaret, Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk daireleriyle de paylaşılarak tüm Dışişleri merkez bürokrasisinin gelişmeden haberdar olması sağlandı.⁴⁴

29 Mart'ta Türk Dışişleri, Türkiye'nin dış temsilciliklerine gruplar hâlinde yolladığı yazılarla onları tanıma kararından haberdar etti. Dışişleri Bakanlığında dış temsilciliklere gönderilen yazılar 3 farklı büyükelçilik-daimî temsilcilik grubuna, 2 farklı metinle yollandı. Neden tüm dış temsilciliklere aynı metnin yollanmamış olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi ise mevcut değildir.

Birinci grupta, Atina, Rio, Nanking, Ottova, Varşova, Bükreş, Belgrad büyükelçilikleriyle Buenos Aires, Brüksel, Bükreş, Sofya, Prag, Kopenhag, Helsinki, Lahey, Madrit, Stokholm, Bern, Peşte, Lizbon, Oslo, Meksiko ve Santiago elçiliklerinden oluşmaktaydı. Söz konusu diplomatik temsilciliklere gönderilen yazıda sadece şu cümleler yer almaktaydı: “Bakanlar Kurulu İsrail'i fiilen tanımak kararını vermiştir. Kararın tatbikinin tarih ve şekli ayrıca arz edilecektir.”⁴⁵

42 Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'tan İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Sharett'e, Açık Telgraf, DDA, 21744/3359148, 36310/601, 29 Mart 1949.

43 “[c]ette reconnaissance qui ne préjuge point de la question de la délimitation des frontières du nouvelle État”

44 Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'tan İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Sharett'e, Açık Telgraf, DDA, 21744/3359148, 36310/601, 29 Mart 1949.

45 Dışişlerinden Muhtelif Elçiliklere, DDA, 21744/156643, 611/28, 29 Mart 1949.

İkinci grupta yer alan dış temsilcilikler ise, BM nezdinde Türk delegasyonu, Vaşington, Paris, Londra, Moskova, Roma, Kabil, Yeni Delhi, Karaçi ve Tahran büyükelçilikleriydi. Üçüncü grupta ise Arap devletlerinde yer alan, Kahire, Berut, Şam, Amman, Bağdat ve Cidde büyükelçilikleri yer almaktaydı. İki grup hâlinde olmakla, tüm bu temsilciliklere aşağıdaki müşterek mesaj yollandı:

Bakanlar Kurulu İsrail'i fiilen tanımak kararını vermiştir. Kararın tatbikinin tarih ve şekli ayrıca arz edilecektir. Bu kararı almaya bizi sevk eden amiller hakkında aşağıdaki şekle idare-i lisan etmeniz mercudur:

1. İsrail kırkı müteceviz devlet tarafından tanınmış bulunmaktadır.
2. Güvenlik Konseyi yeni devletin UNO'ya kabulünü 1 muhalife karşı dokuz oyla tavsiye etmiştir.
3. 5 Nisan'da toplanacak Asambenin bu tavsiye mucibince karar vereceği çok muhtemeldir.
4. En kuvvetli amil ise Arap devletlerinin Yahudilerle müzakereye girişerek birer birer daimî mütarekeler imzalamaya başlamış olmalarıdır. Araplar bu hareketleriyle yeni devleti tanımadıklarını ilan etmelerine rağmen, fiiliyatta İsrail'in mevcudiyetini tanımış oldular. Biz kararımızı şimdi vermeseydik, mütareke silsilesi tamamlandıktan sonra İsrail'i tanımayan yegâne devlet⁴⁶ vaziyetine düşecektik.⁴⁷

Türkiye'nin İsrail devletini fiilen tanıma bildirimine cevap İsrail Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Vekili David Ben Gurion'un, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a 30 Mart 1949'da yolladığı -yine Fransızca- bir telgrafla- geldi:

Ekselanslarından gelen, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin İsrail Devletini de facto tanıma kararını duyuran 29 Mart tarihli telgrafi aldığımı bildirmekten onur duyuyorum. Türk Hükümetinin bu kararı, Hükümetimiz ve İsrail halkı tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı ve eminim ki, sadece iki ülke ilişkilerinde değil, aynı zamanda siyasi gelişme ve istikrar konusunda da Orta Doğu'da yeni bir sayfa açacaktır. İsrail Hükümeti, iki ülke için ortak bir çıkar oluşturan çeşitli alanlarda Türkiye ile etkin bir şekilde iş birliği yapabilmekten mutluluk duyacaktır. Lütfen en yüksek saygımın teminatını kabul edin.⁴⁸

46 Yeni Delhi'den Dışişlerine, DDA, 1160/17; 21744/155980, 31 Mart 1949.

47 Dışişleri Bakanlığında Muhtelif Temsilciliklere, DDA, 21744/156016, 618/29, 29 Mart 1949; 21744/ 1560005, 619/30, 29 Mart 1949.

48 David Ben Gurion'dan Necmettin Sadak'a Telgraf için bk. DDA, 21744/155992, 30 Mart 1949; Gruen, *agt.* s. 90.

Aynı zamanda İsrail Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin tanıma kararını acil bir radyo telgrafıyla Vaşington'daki İsrail Büyükelçisi ve BM'deki İsrail temsilcisi Epstein'e de bildirdi.⁴⁹ Ben Gurion'un Sadak'a cevabı telgrafının Ankara'ya ulaştığı gün ise (31 Mart) Dışişleri Bakanlığı tüm dış temsilciliklere -bu kez gruplara ayırmadan ve tek seferde- aşağıdaki ortak telgrafi yolladı:

İsrail Dışişleri Bakanına 29 Mart tarihinde çekilen bir telgrafla, hudutlarının hiçbir vechile tasdikini tazammun etmemek şartıyla, Hükümetimizin İsrail devletini fiilen tanımaya karar verdiği ve tanımanın İsrail Hükümetinin cevabının verildiği tarihten muteber olacağı bildirilmiştir. Bugün İsrail Hükümetinden alınan 30 Mart tarihli telgrafta Hükümetimizin bu kararının büyük memnuniyetle karşılandığı bildirildiği maruzdur.⁵⁰

Elbette ki Türkiye'nin İsrail'i de facto tanınması İsrail'de resmî çevrelerde ve kamuoyunda genel bir memnuniyetle karşılandı.⁵¹ Ancak tanıma kararı almış olmasına rağmen Türkiye İsrail'le ilişkilerinde, Arap devletleri tarafından tepkiyle karşılanabilecek hızlı adımları atmaktan hassasiyetle kaçınmaya devam etti.

Nihayetinde İsrail 14 Ekim'de Eliahu Sasson'un Türkiye'ye elçi olarak atanması için agreman verilmesini istedikten ve İstanbul'daki İsrail Başkonsolosluğu 16 Ekim'de açıldıktan sonra, Cumhurbaşkanı İnönü, İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulacağını açıklayacaktı. İnönü, 1 Kasım 1949'da son kez yaptığı TBMM Açış Konuşması'nda, "Yeni doğan İsrail Devleti ile siyasi münasebetler açılmıştır. Bu devletin Yakın Doğu'da bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz" sözleriyle ilan etti.⁵² İnönü'nün bu açıklamasından iki hafta sonra, Türkiye Eliahu Sasson'un Ankara'ya tayinini uygun buldu⁵³ ve karşılık olarak Dışişleri Bakanlığı "Birinci Daire Umum Müdürü Seyfullah Esin, üçüncü dereceye terfian Orta Elçi payesiyle İsrail Hükümeti nezdinde Türkiye elçiliğini maslahatgüzar sıfatıyla tedvire memur edildi."⁵⁴

49 ISA, "Ministry for Foreign Affairs Press and Information Division", 31 Mart 1949, Türkiye 1948, 72-28.

50 Dışişleri Bakanlığından Tüm Temsilciliklere, DDA, 631/31; 21744/105046, 31 Mart 1949.

51 Kudüs Başkonsolosluğu'ndan Dışişleri Bakanlığına, DDA, 31 Mart 1949, 21744/104733.

52 Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası 1945-1970*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 33.

53 BCA, BMGM, 30-10-0-0, 131-942-5, 14 Kasım 1949; Sasson Ürdün ile barış görüşmelerini yürütmüş, İsrail'in deneyimli diplomatlarından biriydi ve Türkçe de biliyordu. (Şenel, *agt.*, s.76).

54 BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı (BTDB), Karar, 22930, 30-11-1-0, 210-37-2, 26 Kasım 1949.

Takip eden aylarda, Türkiye ile İsrail arasında de jure ilişkiler de -ayrıca resmî bir bildirim ihtiyacı duyulmadan, Tel Aviv'deki Türkiye maslahatgüzarının elçi olarak resmen atanması ve İsrail Cumhurbaşkanı'na güven mektubunu sunmasıyla tesis edilecektir.

Başlangıcından itibaren Filistin Meselesi karşısında hem bölgesel hem de küresel dinamikleri göz önünde bulundurarak ihtiyatlı bir politika izleyen Türkiye için, bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu dünya düzeni kurulurken bu konuda ABD ve İngiltere'nin nasıl hareket ettikleri önemli hâle gelmiştir. Türkiye'nin 1945-1950 döneminde Filistin'e yaklaşımı; somut ve gerçekçi hedefleri olan, pragmatik ama itidalle yürütülen akılcı bir stratejinin ürünüdür. Genel hatları itibariyle -birkaç istisnai örnek hariç- söz konusu yaklaşım ilerleyen yıllarda da sürdürülmüştür.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi (DDA),

DDA. 525 / 82, 21 Nisan 1947; 715/80, 22 Nisan 1947; 739/83 28 Nisan 1947; 1266/9, 12 Ağustos 1947; 3535/61, 4 Aralık 1947; 3535/61, 4 Aralık 1947; 2001/69, 10 Aralık 1947; 22 Aralık 1947, 2072/156; 1632/108, 18 Mayıs 1948; 10008/198, 19 Mayıs 1948; 1643/142, 20 Mayıs 1948; 21749/105533, 20 Mai 1948; 585/204, 24 Mayıs 1948; 1022/67, 25 Mayıs 1948, 721/38, 7 Mart 1949; 21744/156053, 607/10, 28 Mart 1949; 21744/3359148, 36310/601, 29 Mart 1949; 21744/156035, 616/11, 29 Mart 1949; 21744/156016, 618/29, 29 Mart 1949; 21744/ 1560005, 619/30, 29 Mart 1949; 21744/156643, 611/28, 29 Mart 1949; 21744/155992, 30 Mart 1949; 1160/17; 21744/155980, 31 Mart 1949; 631/31; 21744/105046, 31 Mart 1949; 31 Mart 1949, 21744/104733.

331. TSID: 117927, Aralık 1947

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı (BTDB), Karar, 22930, 30-11-1-0, 210-37-2, 26 Kasım 1949.

Muamelat Genel Müdürlüğü (BMGM), Karar, 8520, 030-18-01-02, 3 Ocak 1949; 30-10-0-0, 131-942-5, 14 Kasım 1949.

Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), Karar, 030-18-01-02, 118-108-3, 24 Mart 1949.

İsrail Devlet Arşivleri (Israel State Archives) (ISA)

“Ministry for Foreign Affairs Press and Information Division”, 31 Mart 1949, Türkiye 1948, 72-28.

İngiliz Arşiv Belgeleri (Public Record Office, Foreign Office) (PRO),

FO 800-507, From Istanbul (Constantinople) to Foreign Office, 31 Ocak 1949.

FO 800-507, Conversation Between the Secretary of State and the Turkish Foreign Minister, 14 Şubat 1949.

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgeleri (Foreign Relations of the United States) (FRUS)

Memorandum of Conversation by the Secretary of State, The Near East, South Asia and Africa, C 6., 12 Nisan 1949;

President Truman to President of Turkey (İnönü), The Near East, South Asia and Africa, C 6., 26 Nisan 1949;

The United States Special Representative in Europe for the ECA (Harriman) to the Administrator of the ECA (Hoffmann), The Near East, South Asia and Africa, C 6., 6 Ocak 1949.

Birleşmiş Milletler Belgeleri

“The UN General Assembly Resolution 181”, United Nations The Question of Palestine, 20 Şubat 2021. <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C758572B78D1CD0085256BCF0077E51A>, son erişim tarihi: 1 Mart 2021. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185393/>

Araştırma ve İnceleme Eserler

Baş, Arda, “Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye,” *Tarih Dergisi*, S. 69 2019, s. 135-168.

Black, Ian, *Komşular ve Düşmanlar Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler 1917-2017*, çev. İrem Sağlam, Pegasus, İstanbul 2018.

Erhan, Çağrı, *Türkiye-İsrail Diplomatik İlişkilerinin Kuruluşu Anglosaksonları Kırmadan Arapları Kollamak*, Altınbaş Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2023.

Erhan, Çağrı ve Kürkçüoğlu, Ömer, “Filistin Sorunu,” *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C 1, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 635-641.

Gruen, George Emanuel, *Turkey, Israel and the Palestine Question, 1948-1960: A Study in the Diplomacy of Ambivalence*, Columbia Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1970.

Gruen, George Emanuel, “Turkey’s Relations with Israel and its Arab Neighbours: The Impact of Basic Interests and Changing Circumstances,” *The Middle East Review* C 17/S. 3, Bahar 1985, s. 33-43.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası 1945-1970*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.

Lewis, Bernard, *The Middle East, A Brief History of the Last 2000 Years*, Scribner, New York 1995.

Ör, Çiğdem, *Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.

Özcan, Gencer, *Türkiye İsrail İlişkilerinde Dönüşüm Güvenliğin Ötesi*, İstanbul, TESEV, 2005.

Patten, Howard A., *Israel and the Cold War*, London, I. B Tauris, London/ New York 2013.

Şenel, Burak, *İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.

Israel International Relations: International Recognition of Israel. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/international-recognition-of-israel>, son erişim tarihi: 2021, 28 Şubat